

L'esperit experimental de les falles innovadores de València

Ricard Huerta

Universitat de València

Romà de la Calle

Universitat de València

Pepe Miralles

Universitat Politècnica de València

RESUM: Els autors de l'article descriuen la seua experiència com a jurat de les Falles I+E de 2013, tot elaborant un informe dels aspectes més innovadors d'esta iniciativa. El fet d'haver pogut conversar personalment amb cada autor dels diferents monuments fallers inscrits, així com la casuística particular d'este comitè, alié als interessos de la Junta Central Fallera, conferixen a l'estudi un caràcter peculiar, ja que l'anàlisi de les circumstàncies s'ha elaborat des d'una perspectiva estrictament universitària.

PARAULES CLAU: art, estètica, falles, innovació, experimentació, espai públic, València.

ABSTRACT: The authors of this article describe their experience as members of the Jury of the Falles festival in the category I + E (Innovation and Experimentation) and present a report of the most innovating aspects of this initiative. The fact that they have been able to talk to all the authors of the registered Falles monuments, as well as the peculiar casuistry of this committee, unconnected from the interests of the Junta Central Fallera, confers the article a peculiar character, since the circumstances have been analyzed from an academic perspective.

KEYWORDS: art, aesthetics, *falles* monument, innovation, experimentation, public space, València.

Data de recepció: 23-05-2013. Data d'admissió: 30-12-2013.

Introducció.

Els autors d'aquest estudi han participat com a membres del jurat de la primera edició de les Falles I+E (Innovació més Experimentació) de València, una iniciativa sorgida amb la intenció de consolidar l'aposta experimental de les falles, més enllà de l'estricta reglamentació imposada tradicionalment per la Junta Central Fallera. Aquesta primera edició de 2013 ha comptat amb la participació de set comissions falleres de la ciutat. La convocatòria per a formar el jurat va sorgir de José Francisco Carsí, membre de la comissió de la Falla de la Mercé, el qual es va posar en contacte amb el crític d'art i president de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Carles, Romà de la Calle. El professor d'estètica va acceptar i va recomanar que per a completar el comitè s'havia de comptar amb professorat universitari amb experiència i capacitat per a fer front al repte específic plantejat. És aleshores quan s'hi incorporen els professors i artistes visuals Ricard Huerta i Pepe Miralles.

Una iniciativa com aquesta pot ser l'inici de noves emergències i vinculacions, pràcticament inexistents en l'actualitat entre la festa de les Falles i les universitats (a excepció de les anomenades falles universitàries, constituïdes com a comissions falleres dins dels campus). Aquests vincles i lligams pensem que són necessaris, sobretot tenint en compte que molts dels joves artistes fallers s'han format en la Facultat de Belles Arts de València.

El recorregut per cadascuna de les falles implicades en el projecte es va fer el dissabte 15

de març de 2013. A les nou del matí s'iniciava el trajecte, que va suposar traslladar-se caminant per les cinc primeres falles de l'itinerari. Posteriorment es va haver de comptar amb un vehicle per a finalitzar les visites i poder així observar personalment les dues últimes falles. La valoració va acabar a les dos del migdia. Cal indicar que durant alguns moments del passeig la comissió independent va coincidir amb el jurat que oficialment havia designat la Junta Central Fallera (JCF) per al concurs anomenat de «falles experimentals». El caràcter independent del jurat de les Falles I+E és una de les qüestions a destacar en aquesta investigació, ja que es tracta d'un comitè que no estava sotmès a les pressions de la JCF com a entitat centralitzadora omnipresent que assumeix la representativitat oficial de tot l'engranatge de les falles. D'una altra banda, no hem de perdre de vista que pel fet de no donar «premis» a les falles participants, aquesta iniciativa es converteix en una activitat completament inhabitual i transgressora de l'esperit de submissió que, de fet, és el dominant en la dinàmica de les Falles a la ciutat de València. L'estructura piramidal de l'engranatge polític que administra la festa de les Falles ha ofegat i bloquejat sistemàticament qualsevol intent de transgressió o revisió, quan precisament estem parlant d'una celebració basada en els seus orígens en les pràctiques subversives de la ironia, el joc, la sàtira, la crítica incisiva i l'enfrontament al poder. Per principi, doncs, la independència de la qual ha gaudit aquest jurat ha subvertit els esquemes convencionals assumits en l'actualitat per la majoria dels implicats en la festa, aprofundint així en el caràcter universitari, independent i crític dels seus membres.

Hem de comentar que durant tot el trajecte vam rebre mostres de respecte i afecte per part dels membres de les comissions falleres implicades. El bon oratge va acompanyar la caminada, i es va poder dedicar, sense urgències, un temps de revisió important a cadascuna de les propostes. Les explicacions dels artistes, la qualitat de les obres, així com la generositat i el bon tracte dels mateixos fallers, van convertir aquesta feina en un magnífic començament dels dies de Falles. Com

que no es concedeixen premis ni es valora en funció de cap ordre de selecció per a descartar a ningú, després d'haver conegut de prop les diferents propostes, el jurat ha considerat oportú qualificar cada monument basant-se en una aportació destacada. Amb això, rememorem la tradició del jurat de la centenària revista *Pensat i Fet*, que premiava les falles amb una qualificació temàtica: «premi a l'enginy», «premi a l'elegància», i així. Evitem situar a ningú per damunt o per davall dels altres i, per tant, seguim l'ordre establert pel mateix recorregut, tal com passa en les pel·lícules quan presenten la llista dels actors «per ordre d'aparició». Hem de dir, en principi, que tots els participants han demostrat un gran nivell formal i de concepció, i sobretot un gran rigor conceptual, la qual cosa encara suposa més mèrit, tot tenint en compte el moment de crisi econòmica i la situació precària d'algunes comissions. Una de les claus de l'existència d'aquestes iniciatives és la visibilitat. Gràcies a les xarxes socials (que no als mitjans de comunicació convencionals) s'ha pogut difondre eficaçment l'experiència. En última instància, anem els promotors de la iniciativa a continuar amb aquest esperit responsable, transgressor i creatiu que ha caracteritzat l'edició de les Falles I+E de 2013.

Transparència

El lema del monument de la Falla de la Plaça de la Mercé és *Laberint dels afectes*. Es tracta d'una idea de la jove però ja experimentada artista Anna Ruiz Sospedra, amb qui ha col·laborat també l'artista Giovanni Nardin. Sabíem de la capacitat i les bones pràctiques d'Anna Ruiz pels seus treballs anteriors, per exemple, per a la falla del carrer de la Corona, uns magnífics experiments artístics amb els quals va guanyar quatre merescuts primers premis dins del concurs oficial de falles experimentals de la JCF. El tractament subversiu de l'espai i dels elements compositius és una de les claus determinants de la tàctica compositiva que utilitza l'artista. Un altre factor importantíssim en les seues arriscades propostes és la utilització de figures humanes despullades. Com que les falles més tradicionals ens tenen

acostumats a un tractament barroer de la figura humana (Ramon, 2007, 2012), que pot desplaçar-se entre els dos pols oposats del barroquisme amanerat (Lladró, Disney) i l'extravagància aparentment esperpèntica (*Mortadel·lo i Filemó*), les propostes d'Anna Ruiz han sabut imposar un nou tractament respectuós amb el cos humà, i és per això que els seus nus ens resulten pròxims i convincents.

No solament les falles més tradicionals presenten un tractament barroer de la figura, sinó que podem percebre una espècie d'unidireccionalitat en el tractament de la diversitat de gènere. Lluny del típic ninot amb aspecte i gestos efeminats, objecte de burla i riure fàcil per part dels espectadors, aquesta falla presenta almenys una figura en la qual conviuen els genitals masculins i els pits femenins, que, si bé calia observar-la atentament per a poder adonar-se d'aquesta circumstància, el ben cert és que hi estava, ocupant el seu lloc en la representació d'una narració que els espectadors tenien l'oportunitat de llegir i l'ocasió d'interpretar. A més, per a les figures es van elegir diferents colors de pell (dos tonalitats de pell negra, diferents tonalitats de pell blanca, pell mestissa, etc.), que potenciaven la diversitat de la representació del cos humà i del nostre context social i urbà.

La coherència del treball d'Anna Ruiz l'ha portada, en aquesta ocasió, a homenatjar la

ballarina i coreògrafa Pina Bausch. Tal com ens explica l'artista, la coreògrafa insistia en el seu argument «danseu, danseu, si no, estem perduts», paraules que ens fan ser conscients d'una realitat aspra i ens conviden a deslliurar-nos de l'opressió a través de la dansa. Anna Ruiz reivindica, com Bausch, l'expressió i l'alliberament a través del cos i la seua vitalitat. La falla es converteix així en un crit alliberador contra tot allò que ens oprimeix, que ens limita, que ens empobreix, i que ben sovint lleva el color a les nostres vides. La necessitat d'expressar-se resulta molt més urgent en un moment de crisi. En el monument d'Anna Ruiz trobem una sèrie de ballarins mostrant afectes, sense regles opressores vinculades a estrictes rituals educatius, socials o religiosos. Aquest laberint dels afectes pretén extreure de cada visitant un altre afecte, despertant-nos a través de la sensibilitat, de la percepció dels colors, de les formes, les paraules i els ritmes.

De fet, l'interés de l'obra d'Anna Ruiz té nombroses lectures i encaixos. El tractament de l'espai ha sigut agosarat i rotund. Estàvem acostumats durant dècades a entrar a la plaça de la Mercé per descobrir un monument estranyament opac, incorporat a les escasses dimensions de la plaça de manera excessiva. Per contra, en la proposta d'Anna Ruiz el que ens ha sorprès és la transparència, la llum, la respiració d'un espai que ara se'ns ha mostrat més lliure, menys oprimat, més diàfan, i sobretot més actual per la seua proposta estètica. La construcció del monument de la Mercé per part d'Anna Ruiz suposava trencar radicalment els esquemes del públic. No perdem de vista que estem parlant d'una falla que tradicionalment ha estat en la secció especial, i que està situada geogràficament just al costat mateix de la falla de l'Ajuntament, la qual cosa suposa una afluència extraordinària de públic i visitants. Precisament la utilització d'aquest agosarat ritme espacial i conceptual ens ajuda a comprendre que estem davant d'un veritable projecte innovador, experimental i arriscat, molt proper a una proposta d'intervenció en l'espai públic, i significativament llunyà del que l'espectador podria entendre com una falla convencional.

Un dels atractius dels treballs de l'artista Anna Ruiz són les seues figures humanes. Fotografia: R. Huerta.

El joc geomètric dels cubs transparents dissenyats per Anna Ruiz es combina de manera radical amb l'arquitectura de la plaça, imprimint transparència.
Fotografia: R. Huerta.

L'artista va voler deixar espai lliure per al trànsit de les persones, que finalment s'acaben incorporant com a transeünts al mateix monument, ja que les figures (ninots) eren de les dimensions del públic, i per tant combinaven a la perfecció en aquest joc de danses i trànsits entre persones i personatges. Al terra hi ha un enorme tapís groc, sobre el qual trobem textos d'escriptors i comentaris literaris al voltant de la dansa, de les pors i de les visibilitats. El tractament conceptual és sempre molt meticulós en les obres d'Anna Ruiz, artista llicenciada en Belles Arts, que també disposa d'un important bagatge en història de l'art. El seu és més prompte un concepte d'art públic, una pràctica artística dins de l'espai públic, i per tant ens trobem davant d'una mirada que, si bé està immersa en la dinàmica de les falles, ens acosta sigil·losament a la pràctica artística contemporània de caràcter radical. Si voleu més informació de les seues propostes la podeu trobar en l'enllaç <www.flickr.com/photos/anna_ruiz/>.

És la formació de l'artista la que permet funcionar la falla a manera d'instal·lació, utilitzant els principis d'aquesta pràctica artística i traslladant-los al «dispositiu» falla. Una instal·lació cobra vida quan l'espectador hi penetra. Estar dins, deambular per les diferents zones, recórrer l'horizontalitat de l'espai, tot això possibilita una altra percepció de la falla, experimen-

tant-la des de múltiples punts de vista, veient les figures a poca distància, sense sotmetre la mirada de l'espectador, com sempre, des de baix cap a dalt, a la vegada que el ninot principal ens mira des de l'altura de la falla. El domini de l'espai i de les seues possibilitats de trànsit, la transparència de l'estructura, el tractament de les distintes figures, la pèrdua del pedestal (cadafal) i la integració en l'espai urbà, són qüestions que, indubtablement, formen part del seu aprenentatge com a escultora.

Pel que fa a les seues característiques tècniques, la falla cobreix un espai de 170 metres quadrats, amb superfícies recobertes amb tauler contraxapat de 5 mil·límetres, que es desplega en 108 peces de 122 x 122 centímetres. La forma de cremar, el gran repte del monument, es va resoldre de manera coherent incorporant líquids fungibles i alguns elements facilitadors en el moment de la crema. La joventut de l'artista, un tret comú al conjunt d'artistes que hi han participat, estaria en els fonaments d'aquesta aposta arriscada i fèrtil, ja que són conscients de la gran quantitat de factors que intervenen en la creació d'un monument faller, des de l'elecció dels materials fins a la transmissió d'idees. Evidentment el públic més conservador i purità «no va entendre», o bé «no va voler entendre», el suggestiu missatge de l'artista. El fet de despullar tantes qüestions pot resultar perjudicial per a certes mirades extremadament conservadores. Com diu la mateixa artista: «Quina és la necessitat d'amagar-se, de controlar, de privar els nostres desitjos, les nostres passions?». Evidentment, Anna, aquesta és la qüestió definitiva: la visibilitat de tantes frustracions ofega moltes iniciatives. En qualsevol cas, i resseguint les paraules de l'artista: «Oblidem les constriccions i deixem pas a la vida».

Reflexió

La proposta de l'artista Alberto Ferrer Garcia per a la Falla Murillo-Palomar destil·la les preocupacions per una situació quasi depriment com és l'actual estat de les coses, pràcticament a tots els nivells. Ara bé, Alberto recorre tot un panorama històric per recordar-nos

que aquesta realitat ha tingut els seus espills en altres moments tant o més sofisticats com ho és l'actual. Les dimensions de la falla eren reduïdes, però la condensació d'idees estava en concordança amb l'acumulació de referències de tot tipus. Sota el lema *Sidereus nuncius* (el missatger sideral), aquest artista tremendament imbuït d'un esperit filosòfic en les seues reflexions ens suggereix, d'entrada, «austeritat» i «claredat per evitar l'obscuritat, fruit de la ignorància». Ferrer reclama més concepte, més essencialitat i, sobretot, fugir de les aparences. En els textos que trobem pel recorregut de la seua falla descobrim autors i personatges històrics com Plutarc, Pío Baroja, Friedrich Nietzsche, Wilhelm Dilthey, Gustavo Bueno o Rainer Maria Rilke. Precisament d'aquest últim és la frase possiblement més representativa de la seua proposta de falla: «Nada representa mejor a los seres destrozados que un montón de añicos» (els textos i les citacions en els cartells estaven escrits sempre en castellà). Una falla que va directament al concepte, que s'estalvia les aparences i que se centra en allò que és essencial.

Efectivament, la falla tenia un aspecte cendrós. I és precisament entre les cendres on podem trobar elements de reflexió. Una gran bateria de preguntes inundava els residus que representaven en la falla totes les possibilitats perdudes. Uns pensadors articulaven les columnes del que podria ser un desitjable

estat de reflexió. Però resulta complicat introduir tantes reflexions en una falla amb un presupost mínim i poca gent en la comissió. Amb tot, sembla que aquest artista arriscat ha sabut implicar en l'aventura filosòfica els membres de la falla, i resulta contagiós el seu discurs, realment profund i acurat.

La cúpula d'un suposat temple grec és la coberta d'un món de cendra, i sembla que les debilitades columnes que l'aguanten no podran resistir ja molt més. De fet, sols un dels personatges geomètrics dissenyats per Alberto Ferrer ha entrat dins d'un aparent jardí, i a les plantes dels peus li han crescut uns arbres diminuts, la promesa d'un futur més esperançat. Curiosament, aquests arbres semblaven el pròleg de la immediata falla infantil, que mirava a la falla gran, des de ben a prop. Un joc de formes i mirades encreuades entre els dos monuments. Si bé no havia estat planificat exactament així, al final han estat les circumstàncies, la casualitat, i possiblement també la falta d'espai, el fet que ha provocat aquest intens diàleg entre la falla major i la falla infantil, gràcies al joc d'espills de les figures dissenyades i pintades per Alberto Ferrer. La falla ha estat majorment realitzada amb materials reciclats, dins de la prioritària filosofia ecològica de l'autor. Els elements de fusta són tots reciclats. A més, quasi tot el suro blanc (poliestiré expandit) utilitzat per a la realització de la falla procedeix del material rebutjat per uns altres artistes fallers.

Valorem, per tant, l'aportació que des de la filosofia introdueix Alberto Ferrer en els seus treballs fallers. És més, pensem que el seu entusiasme resulta tan atractiu, que és capaç d'extraure un sucós reflex daurat on només havíem vist cendra. S'hi verifica un esforç impressionant per a superar la idea convencional de monument faller, extraviant així el concepte monumental, i derivant cap a la funció d'espigadors que la societat capitalista ens assigna i reserva. Cal anar introduint aquest debat, per tal de revisar, pas a pas, les convencions marcades per la JCF i per les corresponents autoritats municipals en relació amb les falles i la festa fallera. Com diu l'artista, el que es mostra en la falla és el que Dilthey ano-

Falla per a la comissió Murillo-Palomar de l'artista Alberto Ferrer.

menava *Weltanschauung*, que, descrit per A. Ferrer, significa concepció del món, visió del món; «lo que veréis serán "actitudes" sin un significado concreto, únicamente "modos de ver": y como todo "modo de ver" —aún cuando a tantos les pese— tiene, a su vez, múltiples modos de ser visto» (extret de les explicacions del mateix artista).

Brillant

Els peixos daurats que fugen en manada i volen per damunt de l'aigua són el primer colp de forta impressió visual que produeix el treball del jove artista Giovanni Nardin, format en Belles Arts a Urbino i a València, autor de la falla Lepant-Guillem de Castro. El lema del treball *Scombers-Combrus* ens retrau a la idea de lluitar en grup, ja que tots junts, i en massa, configurem un magnífic cos. En el llibret de la falla, els poemes de Josep M. Martínez Izquierdo ens confirmen la primera intuïció: «Corrupció, tirania i avarícia, / estan presents als nostres dies. / Resignació —diuen— és l'única / moneda amb la qual podem pagarlos. / Desnonaments. Moltes persones / es queden als carrers sense res. / És el que té el capitalisme, / que anul·la drets fagocitant-los».

La falla Lepant-Guillem de Castro es planta precisament a la cruïlla d'aquests dos carrers. La possibilitat de generar un bon efecte òptic és gran, ja que el pas de gent i de vehicles per Guillem de Castro és important, i disposem d'una perspectiva suficientment àmplia per a poder veure bé el monument. La factura de l'obra era transgressora, ja que els ninots s'havien transformat en peixos diminuts que estaven enganxats a unes delicades varetes que permetien el moviment de les figures pel mateix vent suau. Aquests peixos realitzats en cartró semblaven fets majoritàriament amb el mateix motlle. Una picada d'ull al que es denomina «refregit», ninots que es reproduïen diverses vegades amb un mateix motlle, però que en aquest cas, havent fet cas omís d'aquesta pràctica, tantes vegades criticada, ens ofereix una possibilitat de reforçament conceptual d'allò que el discurs de la falla ens proposa: el poder del grup, la força dels que

són «iguals». També cridava l'atenció l'original cadafal, una base de vares de fusta a les quals anaven enganxades les que sostenien els peixos. Aquest cadafal donava una sensació de mar, gràcies a les seues ondulacions geomètriques. Els peixos, banyats de plata, relluïen al sol en el matí del 15 de març, ja que en aquell moment el reflex del sol banyava la cruïlla dels carrers on estava situada la falla.

Un altre dels aspectes que convé destacar d'aquest treball és l'opció per l'horitzontalitat que la falla proposa, a més de l'economia de mitjans, i també de tindre un aspecte veritablement innovador: l'absència de qualsevol recurs (gespa, arena, graveta, etc.) per a separar la falla de terra. En aquest cas els cadafals diminuts estaven col·locats sobre l'asfalt, sense cap artifici intermedi, com escultures que ocupen el carrer evidenciant la provisionalitat de la falla, l'ocupació temporal de l'espai públic.

El concepte trencador de l'estructura de la falla i l'efecte brillant dels peixos constitueixen dos dels aspectes més destacables del treball de Nardin. Les seues efervescents explicacions, així com l'emotivitat del seu discurs, anaven acompanyats de la divertida aportació que feien els mateixos fallers de la comissió, que estaven encantats amb la sorpresa que havien donat precisament pel colp d'efecte que suposava el treball. Amb l'artista i amb els membres de la falla parlarem de diferents qüestions, tot barrejant les notícies de la crisi amb les evidents dificultats de fer

Els peixos brillants de la falla de Lepant-Guillem de Castro.
Fotografia: Giovanni Nardin.

tirar endavant una falla de dimensions menudes en aquesta zona de la ciutat. El ben cert és que el monument reflecteix a la perfecció l'esperit de lluita en grup, una idea present en el mateix esperit de la comissió de la falla, i que també trobem en uns altres versos de Josep M. Martínez Izquierdo en el llibret de la falla: «Vius en un món que no et pertany / i mai t'ha pertangut. El lloc / on t'han nascut i la vida incerta, / són realitats tangibles com la pols. // En un altre temps pensaves reviure / convertint en goig les petites penes. / Ara ja veus que no és possible. La vida / és una nit on brillen mil estrelles.» No cal oblidar mai el joc eficaç —establert entre les imatges i les paraules, ara de contrapunt, ara de recolzament i complicitat— en la interpretació i visita de la falla.

Travessa

La Falla Borrull-Túria és una de les més antigues de la ciutat. La documentació oficial de la seua existència es remunta a 1922. Des de l'any 2004 és l'artista Daniel Jiménez Zafrilla el responsable dels monuments, i una de les característiques que la defineixen des d'aleshores és la seua aposta per la innovació, tant pel que fa als materials com pel que fa als conceptes estètics. En aquest 2013 Jiménez ha recuperat alguns dels materials més tradicionals, combinant-los amb altres menys habituals, i ha decidit implicar directament la trama urbana en la proposta. Un conjunt de

finestres obertes donen pas a mirades plurals a través dels carrers Borrull i Túria, la qual cosa ens permet, per exemple, poder veure la falla Borrull-Socors, situada un poc més avall, gràcies a l'efecte de transparència que donen els forats de les finestres. La suma de les finestres, que pugen fins a deu metres d'alt, acaba configurant un personatge amb els braços oberts. Un personatge transparent, travessat per les mirades dels uns i dels altres. Un personatge gran en la cruïlla de la mirada.

El lema de la falla, *No som més que façana*, a diferència de les propostes dels anys anteriors (causes perdudes com eradicar la fam del món, un món perfecte en pau, no malbaratar l'aigua), aposta per la crítica, tot intentant expressar la crua realitat que defineix l'actual moment social: la hipocresia. Les façanes i les finestres entreobertes ens deixen veure les veritats de la vida (falta d'honradesa dels polítics, abusos, enveges, traïcions). L'artista ens diu que la societat mostra una cara amable, però en el fons hi ha por de mostrar el veritable interior.

Pel fet d'haver utilitzat el monument faller com un espai diàfan de mirada, cap a les finestres del veïnat, l'obra s'incardina en la trama arquitectònica, tal com havíem comentat en el treball d'Anna Ruiz per a la Mercé, utilitzant la transparència no com a «material» de la falla, sinó per a facilitar-nos espais per a la transició de la mirada, si bé en el monument de Jiménez s'ha optat també per una vessant de materials elaborats amb una pauta més clàssica, especialment el suro modelat i pintat. En última instància, serà la trama dels carrers, juntament amb l'impacte de la cruïlla i la combinació visual entre les finestres postisses i veritaderes, la veritable aposta de mirades que ens permet travessar a l'altre costat del mur inquisidor. Veure, mirar i ser vist, junt amb el triomf de l'estructura ascendent, feta imaginació habitada.

Dona

El mateix artista Daniel Jiménez Zafrilla assumeix el repte de la falla Borrull-Socors, a escassos metres de la comentada anterior-

Les finestres de la façana de la falla de Borrull-Túria. Fotografia: R. Huerta.

ment, però amb un concepte tremendament diferent, i igualment interessant. Una immensa figura que recorda la *Venus de Willendorf* destaca, pintada de roig, al damunt d'una mínima columna que la sustenta. L'altura de díhuit metres del monument resulta impactant, ja que en una trama ortogonal de carrers és possible veure-la des d'una distància considerable. Aquesta flama roja enclavada enmig de les teulades del barri sembla un estendard que ens recorda la importància de la temàtica abordada. Cal destacar, oportunament, que la comissió fallera de Borrull-Socors fa ja uns anys que treballa al voltant de les òperes wagnerianes, tot incidint, en cada ocasió, en una temàtica diferent. Enguany s'han centrat en els drets de les dones, i l'òpera al·lusiva és *La valquíria*. Les valquíries són importants personatges femenins de la mitologia escandinava. Eren guerreres de gran fortalesa, que tenien com a funció fonamental acompanyar els herois caiguts al Valhalla, per guarir-los de les ferides. La més coneguda pel gran públic és Brunilde, gràcies a l'òpera de Wagner *L'anell dels Nibelungs*, i més recentment a la pel·lícula *Django Unchained*, del director Quentin Tarantino.

Personatge principal de la falla de Borrull-Socors, obra de l'artista Daniel Jiménez Zafrilla. Fotografia: R. Huerta.

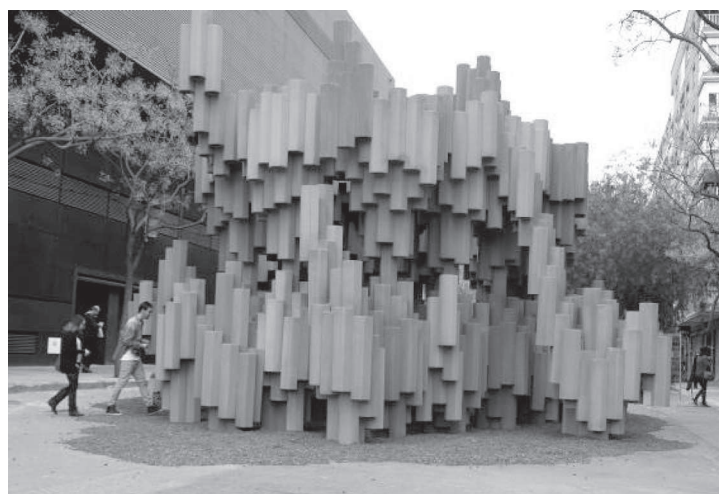
La comissió de la falla ha volgut dedicar tot l'any a replegar informació sobre el que està passant amb els drets de les dones (civils, socials, laborals, de participació) i ha editat en cedé una compilació d'aquestes aportacions. Una de les preocupacions que planaven

entre els responsables de les falles era l'amenaça que s'havia estés d'instruir casos penals contra les comissions en les quals es trobaren irregularitats amb Hisenda. Aquesta manca de confiança de l'administració en les comissions falleres ha pervertit el joc, i trobem entre la documentació de la falla un veritable paral·lisme entre la reivindicació pels drets de les dones i la reivindicació dels mateixos fallers per a demostrar la seua honestedat a l'hora de portar els comptes monetaris de les comissions. Aquesta va ser una de les temàtiques que apareixien sempre en les converses amb els fallers.

Refugi

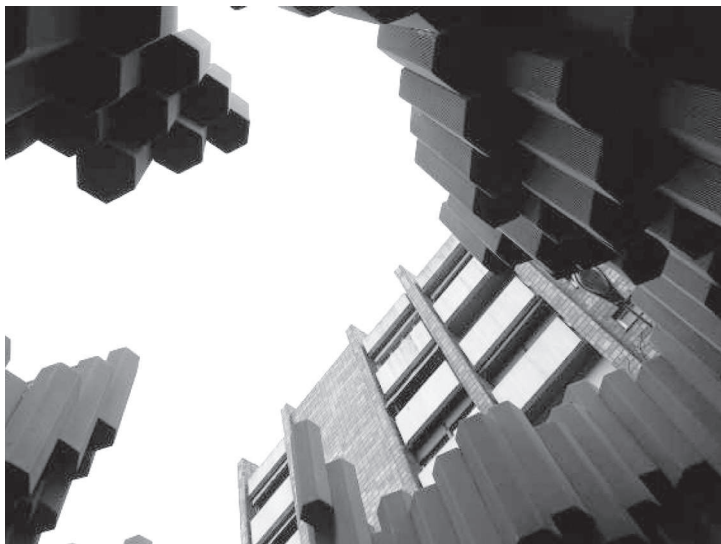
S'està lliurant una batalla encara que no sàpigues és el lema de la falla de Castellfabib-Marqués de San Juan, dissenyada per Miguel Arraiz García i David Moreno Terrón. Estem davant d'un monument veritablement espectacular i impactant. Les imatges de la falla van arrasar en les xarxes socials. Si abans havíem vist les obres de llicenciats en belles arts o en dilosofia, ara estem davant d'una proposta estrictament arquitectònica, però també dotada d'una pregnància que ens recorda una certa escultura pública, d'una veritable obra d'enginyeria, atrevida i innovadora amb l'espai, amb els materials i amb la concepció estructural.

Segons els autors «experimental i innovador seria allò que basat en la història vol seguir aportant coses, fet per persones que gaudei-

Aspecte exterior de la falla de Castellfabib-Marqués de San Juan, dels artistes Miguel Arraiz García i David Moreno Terrón. Fotografia: R. Huerta.

xen i creixen amb el seu treball». El ben cert és que a partir d'un element mínim (un poliedre hexagonal) construït amb un material aparentment feble (cartó ondulat) i seriat centenars de vegades, han sabut edificar un refugi de dimensions escenogràfiques, un espai suposadament protector, al qual es podia accedir com a visitant. En relació amb l'ús del cartó, l'aspecte més innovador no era la utilització d'aquest material, sinó la manera amb la qual l'han utilitzat. Han convertit un material fràgil, mitjançant la forma, en una estructura de gran potència visual. L'aspecte de la falla entronca a la perfecció amb la resta dels elements arquitectònics d'aquesta zona edificada en els anys vuitanta. Els seus autors li han donat un aspecte arquitectònic que és un revulsiu en relació amb la resta dels monuments fallers. La por dels efectes que podia suposar la pluja era un dels factors que més preocupaven als responsables del monument. El cartó ondulat no aguantaria una estructura de grans dimensions si hi plovia en excés. Però també és cert que la pluja i el vent són alguns dels enemics naturals de tots els monuments fallers.

Vista des de l'interior de la «cova refugi» de la falla de Castellfabib-Marqués de San Juan. Fotografia: R. Huerta.

La subtileza —tant en el plantejament estructural com en la confecció de l'obra— fa d'aquest monument de 9 x 15 x 6 metres una peça estranyament atractiva, valenta i inoblidable. Però cal destacar a més la manera coratjosa i delicada de «contar la història». Com diu el guió de la falla: «Vull tornar al meu refugi, però

no puc, no em deixen. No els conec de res, no sé quina cara tenen, no els importa quina cara tinc, sols sé que usen armes contra les meues paraules, amenaces contra els meus arguments, pors contra els meus somnis. La por és la seua gran arma i ja no puc sentir-me segur». Resulta curiós recordar que a València tenim unes lletres protegides com a bé cultural. Es tracta de les lletres que indicaven, a les entrades, les ubicacions dels refugis antiaeris durant la Guerra Civil. Aquesta paraula, *refugio*, la podem veure encara en alguns edificis del centre de la ciutat. La idea del refugi recorre tot el plantejament, això sí, dubtant de l'eficàcia de refugiar-se, però alentant les persones als refugis construïts des de la reflexió, i no des de la por: «Hem de seguir utilitzant paraules, arguments i somnis per sobreviure a la tempesta, aprendre'n i ser capaços de construir un refugi, un refugi fet entre tots i per a tots. Un refugi on reflexionar i buscar solucions. Un refugi per a quan torne la tempesta, perquè de segur que tornarà». A més d'haver elaborat un discurs plenament reivindicatiu, les explicacions dels autors contenen un important rerefons en matèria de pràctiques artístiques, tot reprenent com a referència, d'alguna manera, l'obra d'artistes com E. V. Day, Ciharu Shiota Raum, Nina Lindgren, Jacek Yerka, Tara Donovan David Adjaye o Astrid Bin.

Falca

Ens ho va dir només arribar. S'havia passat tota la vida intentant «ficar una falca», i per fi ho havia pogut fer tirar endavant. Va ser l'última de les falles visitades pel nostre jurat. Alfredo Ruiz, un veritable innovador de sempre i mestre d'artistes fallers, presentava per a la Falla Plaça de Jesús una proposta sota el lema *Després de la desena musa*. Ens vam quedar impactats. Es tracta d'una peça única, d'un sol color, amb una senzillesa més obtusa que abstracta. Alfredo Ruiz havia plantat al costat de l'edifici del Mercat de Jesús un monòlit de color morat. Una falca afilada, que acompanya en la seua forma angulosa la punta del sostre del mercat. Ens va sobtar la delicada però impacient presència d'un element que, dins de la seua subtileza, copsava i emocionava.

Com diu el mateix autor, la idea falla, el concepte d'aquesta, és una vindicació d'una actitud, una vindicació de la dona inconformista i feminista. Una dona que vol viure la seua vida. Per això el color: el morat, el violeta representatiu del moviment feminista. En un fullet que havia editat la falla trobem una llista de dones que han representat aquesta actitud en la història, entre les quals trobem Safo de Lesbos, Aspàsia, Hipàrquia, Tesalia, Verònica, Olímpia de Tebas o Cleòpatra, entre les de l'antiguitat, i ja més a prop en el temps Hildegarda von Bingen, Constança d'Aragó, Lucrecia Orsina, Gertrude Stein, María Zambrano, Hanna Arendt o Rebeca Horn. També s'ha volgut replegar, durant tot l'any, les opinions del veïnat i de la gent que visitava el mercat.

Amb una senzilla però contundent falca morada Alfred Ruiz vol contar-nos la discriminació que han patit les dones. No tracta del color morat com a color femení, sinó com a actitud, com a amor al saber. El que ell anomena una «falca sàfica» (en honor de Safo de Lesbos). La manera d'expressar la idea és netament conceptual, amb un criteri de trama cultural i poètica. I al voltant una sèrie de noms de dona, recordant les dones d'actitud lliure, creadores, independents, compromeses, silencioses i silenciades. La falca morada d'Alfred Ruiz té unes dimensions de 5,15 X 12,4 x 2,92 metres. Una de les cares de l'obra havia adquirit una textura especialment estranya i interessant. Alfredo ens explicava, tan instructiu i sincer com sempre, que aquesta curiosa i atractiva textura havia sorgit de manera espontània durant el transport de la peça, ja que el plàstic que la recobria havia deixat aquestes enigmàtiques formes sobre la superfície, per la calor que feia. Amb sol o sense, l'obra és bella, trencadora i incitant, i ens va delectar en tots els sentits. Una proposta radical i maximalista, inspirada directament i sense concessions en la geometria minimalista de l'art contemporani.

Conclusions

Els monuments fallers representen, de fet, un important apartat de la cultura popular en la llarga tradició de la ciutat de València,

i el ben cert és que al darrere d'aquesta celebració del foc, promoguda socialment per una massa important de ciutadans, però sobretot covada políticament pels estàndards ideològic del poder dominant, esconcentren alguns aspectes que conciten entusiasme i interès (Huerta, 2008). Probablement aprofitem poc aquesta particular i efervescent interpretació de la festa, en part perquè els tòpics han enfonsat algunes de les facetes més atractives del conjunt. Si les falles són art o no ho són, això és un dilema que actualment no preocupa en excés. El més important és que alguns joves artistes compromesos i estimulats han sabut portar als seus monuments l'esperit artístic, convertint les seues obres en entitats de reflexió, gaudi, anàlisi i participació.

Totes les falles que hem tingut l'oportunitat de visitar com a jurat de les Falles I+E ens proposen reflexions sobre el paper dels espectadors i sobre l'espai públic que ocupen. Aquestes propostes no poden vore's de la mateixa manera que les altres, ja que és necessària una participació activa de la mirada per a poder entendre el que ens proposen. Com diu l'artista Antoni Muntadas: «La percepció requereix participació». Les preguntes que ens planteegen serien: com percebem les falles?, quina relació hi tenim?, i com d'implicats hi estem? Els artistes fallers amb formació universitària utilitzen el mitjà «falla» com un lloc més en el

Els membres del jurat de les falles I+E amb l'artista Alfredo Ruiz davant de la seua falca morada. Fotografia: R. Huerta.

qual poder expressar les idees que els preocupen, i de la mateixa manera que ho podrien fer mitjançant un vídeo, un quadre o una escultura. Apostar per aquest mitjà, plantar aquesta tipologia de falles, tant per part dels artistes com per part de les comissions, en un context en el qual les falles pareixen estar patint una crisi d'identitat, pel fet d'estar canalitzades segons les opinions que les porten cap a una certa unidireccionalitat i estandardització tant formal com temàtica (Gimeno, 2001), és utilitzar metafòricament la funcionalitat de la falca, que quan es mou en la direcció del seu extrem afilat, podrà generar moviments d'ajust i una força perpendicular a la direcció del moviment que podria anar obrint pas a unes altres possibilitats.

Probablement una de les falles més sobredimensionades que patim tot l'any a València és l'arquitectura espectacular que algú va permetre instal·lar al vell lit del riu Túria durant els darrers anys. Enfront dels excessos i la falta de criteri o d'ètica, un grup de joves artistes ens dona una lliçó d'estudi i de saber fer, presentant uns monuments exquisits i demostrant que el pressupost reduït no perjudica les bones idees i les millors intencions.

Referències bibliogràfiques:

DE LA CALLE, Romà (1986): «Arte efímero popular y propuestas experimentales», dins DD.AA., *Fogueres Experimentals '86. Propostes plàstiques*, Alacant, Institut de Cultura Juan Gil Albert. Diputació d'Alacant, pp. 10-13

— (1987): «Investigaciones plásticas y Hogueras experimentales», *Las Provincias*, suplement «El Diván», 27 juny 1987.

— (1989): «Reflexiones en torno a las hogueras experimentales de Alicante», *Formas Plásticas. Revista de Arte*, 32, any V, pp. 4-6.

— (1990): «Foc experimental. Reflexions al voltant de les Fogueres», *El Temps*, 25 juny 1990, pp. 60-61.

— (1992a): «El futuro de las hogueras experimentales a debate». Text de presentació de les Jornades sobre el Futur de les Fogueres Experimentals, organitzades els dies 18-19 de novembre pel Centre Eusebio Sempere d'Art i Comunicació Visual, Institut de Cultura Juan Gil Albert. Saló de Plens de la Diputació d'Alacant (text inèdit de set pàgines, llegit el dia 18 de novembre).

— (1992b): «Entre la tradición y la experimentalidad». Text de la ponència llegida el dia 19 de novembre, en les Jornades sobre el Futur de les Fogueres Experimentals. Saló de Plens de la Diputació d'Alacant (text inèdit de deu pàgines).

GIMENO FERRER, Carlos (2001): «¿Perversions innovadores? De la necessitat de revisió a la innovació malaltissa», *Revista d'Estudis Fallers*, 9, pp 20-28.

HUERTA, Ricard (2008): «Cocinar es un arte, las fallas tampoco», *El País*, 15 març 2008.

RAMON CAMPS, Ricard (2007): «Història, estètica i temàtica de les falles de Picanya», *Revista d'Estudis Fallers*, 12, pp. 20-30.

— (2012): *Lladró: análisis de la creación cultural de una estética. De la tradición industrial de la cerámica valenciana a la recepción social de una marca*. Tesi doctoral, Universitat de València.